

“ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIDA KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYANI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI

Masharipova Dilfuza Maxammatjon qizi

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (boshlang'ich ta'lim)

1-kurs magistranti

Ilmiy rahbar: p.f.f.d.(PhD), dots.v.b Donayeva Shaxnoza Abduraimovna

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kommunikativ kompetensiyani shakllantirishning nazariy-pedagogik asoslari sun‘iy intellekt texnologiyalari bilan bog‘liq holda tahlil qilinadi. Kommunikativ kompetensiya bolaning og‘zaki va yozma nutq orqali fikr bildirish, suhbatdoshni tinglash, muloqot vaziyatiga mos nutqiy birliklarni tanlash, savol berish, javob qaytarish, munosabat bildirish hamda ijtimoiy hamkorlikka kirishish qobiliyatlari majmui sifatida izohlanadi. Boshlang‘ich ta‘lim bosqichida mazkur kompetensiyaning shakllanishi o‘quvchining kelgusidagi o‘quv faoliyati, ijtimoiy moslashuvi va shaxsiy rivojlanishida muhim o‘rin tutadi. Maqolada sun‘iy intellekt vositalarining individual yondashuv, adaptiv topshiriqlar, nutqiy faollikni rag‘batlantirish, interaktiv muloqot muhitini yaratishdagi imkoniyatlari ochib beriladi. Shu bilan birga, sun‘iy intellektdan foydalanishda pedagogik nazorat, axloqiy me‘yorlar, yosh xususiyatlari, tanqidiy fikrlash va jonli muloqotning ustuvorligi alohida ta‘kidlanadi. UNESCO sun‘iy intellekt ta‘limda imkoniyatlar bilan birga xavf va tartibga solish ehtiyojini ham kuchaytirishini qayd etadi . OECD esa generativ sun‘iy intellekt o‘quv jarayonida foydali bo‘lishi mumkin, biroq u o‘quvchining fikrlash harakatini almashtirmasligi kerakligini ta‘kidlaydi .

Kalit so‘zlar: kommunikativ kompetensiya, boshlang‘ich ta‘lim, sun‘iy intellekt, nutqiy rivojlanish, interaktiv ta‘lim, raqamli pedagogika, muloqot madaniyati, adaptiv o‘qitish.

“ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL
THEORETICAL FOUNDATIONS OF FORMING COMMUNICATIVE COMPETENCE IN PRIMARY SCHOOL PUPILS

Masharipova Dilfuza Maxammatjon qizi

Termiz University of Economics and Service

Master’s student of Theory and Methodology of Education and Upbringing

Primary Education, 1st year

Scientific supervisor: Donayeva Shaxnoza Abduraimovna

Acting Associate Professor, PhD in Pedagogical Sciences

Abstract. This article analyzes the theoretical and pedagogical foundations of forming communicative competence in primary school pupils in connection with artificial intelligence technologies. Communicative competence is interpreted as a set of abilities that enable a child to express thoughts through oral and written speech, listen to an interlocutor, choose speech units appropriate to the communication situation, ask questions, give answers, express attitudes, and engage in social cooperation. At the primary education stage, the formation of this competence plays an important role in pupils’ future learning activities, social adaptation, and personal development. The article reveals the opportunities of artificial intelligence tools in ensuring an individual approach, creating adaptive tasks, encouraging speech activity, and organizing an interactive communication environment. At the same time, special attention is paid to pedagogical supervision, ethical standards, age-specific characteristics, critical thinking, and the priority of live communication when using artificial intelligence. UNESCO notes that artificial intelligence in education increases not only opportunities, but also risks and the need for regulation. The OECD also emphasizes that generative artificial intelligence can be useful in the learning process, but it should not replace pupils’ thinking activity.

Keywords: communicative competence, primary education, artificial intelligence, speech development, interactive education, digital pedagogy, communication culture, adaptive teaching.

“ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL
ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ У УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Машарипова Дилфуза Махамматжон кизи

Термезский университет экономики и сервиса

магистрант 1-го курса специальности

«Теория и методика образования и воспитания»

направление: начальное образование

Научный руководитель: Донаева Шахноза Абдураимовна

исполняющая обязанности доцента, доктор философии по педагогическим наукам (PhD)

Аннотация. В данной статье анализируются теоретико-педагогические основы формирования коммуникативной компетенции у учащихся начальных классов во взаимосвязи с технологиями искусственного интеллекта. Коммуникативная компетенция рассматривается как совокупность способностей ребенка выразить мысли посредством устной и письменной речи, слушать собеседника, выбирать речевые единицы в соответствии с ситуацией общения, задавать вопросы, отвечать, выразить отношение и вступать в социальное взаимодействие. На этапе начального образования формирование данной компетенции играет важную роль в дальнейшей учебной деятельности учащегося, его социальной адаптации и личностном развитии. В статье раскрываются возможности средств искусственного интеллекта в обеспечении индивидуального подхода, создании адаптивных заданий, стимулировании речевой активности и организации интерактивной коммуникативной среды. Вместе с тем особо подчеркиваются необходимость педагогического контроля, соблюдение этических норм, учет возрастных особенностей, развитие критического мышления и приоритет живого общения при использовании искусственного интеллекта. UNESCO отмечает, что искусственный интеллект в образовании усиливает не только возможности, но и риски, а также потребность в регулировании. OECD

“ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL

также подчеркивает, что генеративный искусственный интеллект может быть полезен в учебном процессе, однако он не должен заменять мыслительную деятельность учащегося.

Ключевые слова: коммуникативная компетенция, начальное образование, искусственный интеллект, речевое развитие, интерактивное обучение, цифровая педагогика, культура общения, адаптивное обучение.

Kirish. Bugungi ta’lim jarayonida boshlang‘ich sinf o‘quvchisining faqat bilim olishi emas, balki o‘z fikrini aniq, ravon, asosli va madaniyatli ifodalay olishi ham asosiy pedagogik vazifalardan biriga aylandi. Chunki zamonaviy jamiyatda muvaffaqiyatli shaxs bo‘lish uchun axborotni qabul qilish, uni tahlil qilish, muloqotga kirishish, suhbatdosh fikrini tushunish, o‘z pozitsiyasini dalillar bilan bayon etish va turli ijtimoiy vaziyatlarda mos nutqiy xatti-harakatni tanlay olish zarur. Aynan shu ehtiyoj boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kommunikativ kompetensiyani shakllantirish masalasini dolzarb ilmiy-pedagogik muammo sifatida ilgari suradi.

Kommunikativ kompetensiya oddiy nutqiy faollikdan kengroq tushunchadir. Bola ko‘p gapirishi mumkin, ammo bu hali kommunikativ kompetensiya shakllanganini anglatmaydi. Haqiqiy kommunikativ kompetensiya o‘quvchining vaziyatni tushunishi, tinglash madaniyatiga ega bo‘lishi, savolga mos javob berishi, o‘z fikrini mantiqiy tartibda ifodalashi, bahsda hurmat saqlashi, matn mazmunini qayta hikoya qilishi, muammoli vaziyatda yechim taklif qilishi va jamoada hamkorlik qila olishi bilan belgilanadi. Demak, bu kompetensiya til, tafakkur, ijtimoiy tajriba, emotsional barqarorlik va axloqiy madaniyat bilan bevosita bog‘liq.

Metodologiya. Maqolada nazariy-tahliliy yondashuv asos qilib olindi. Kommunikativ kompetensiya tushunchasi pedagogika, psixologiya, lingvodidaktika va raqamli ta’lim nuqtayi nazaridan tahlil qilindi. Tadqiqotda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining yosh xususiyatlari, nutqiy rivojlanish bosqichlari, kommunikativ faoliyat shakllari va sun’iy intellektdan foydalanish imkoniyatlari o‘zaro bog‘liq holda

“ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL

ko‘rib chiqildi. Tahlilda taqqoslash, umumlashtirish, tizimlashtirish va nazariy modellashtirish metodlaridan foydalanildi.

Kommunikativ kompetensiyani shakllantirishda uch asosiy yo‘nalish muhim deb belgilandi. Birinchi yo‘nalish — lingvistik asos bo‘lib, u o‘quvchining so‘z boyligi, grammatik tuzilmalardan foydalanish, gap tuzish, matn yaratish va nutqiy me‘yorlarga rioya qilish malakalarini qamrab oladi. Ikkinchi yo‘nalish — ijtimoiy-kommunikativ asos bo‘lib, unda bola suhbatdosh bilan munosabat o‘rnatish, guruhda ishlash, navbat bilan gapirish, fikrni tinglash va javob qaytarishni o‘rganadi. Uchinchi yo‘nalish — kognitiv-pragmatik asos bo‘lib, u muloqot vaziyatini tushunish, maqsadga mos nutq tanlash, fikrni asoslash, xulosa chiqarish va baholash ko‘nikmalarini o‘z ichiga oladi.

Natijalar. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kommunikativ kompetensiyani shakllantirish uchun dars jarayoni faqat o‘qituvchi izohi va o‘quvchi javobi asosida emas, balki faol muloqot, vaziyatli topshiriq, dialog, rolli o‘yin, matn yaratish, savol-javob, muhokama va hamkorlikka asoslangan bo‘lishi zarur. Bola nutqni tayyor shaklda qabul qilmasligi, balki uni amaliy vaziyatda ishlatishi kerak. Ayniqsa, ona tili, o‘qish savodxonligi, tarbiya, tabiiy fanlar va matematika darslarida kommunikativ topshiriqlarni integratsiyalash samarali natija beradi.

Sun‘iy intellekt bu jarayonda bir necha yo‘nalishda foyda keltirishi mumkin. Avvalo, AI o‘quvchilarning individual nutqiy darajasiga mos topshiriqlar yaratishga yordam beradi. Masalan, so‘z boyligi kam bo‘lgan o‘quvchiga tasvir asosida gap tuzish, kuchliroq o‘quvchiga esa kichik hikoya yaratish yoki muammoli savolga javob yozish topshirilishi mumkin. Bu differensial yondashuvni kuchaytiradi. Ikkinchidan, AI o‘qituvchiga turli kommunikativ vaziyatlar yaratishda yordam beradi: “do‘konda suhbat”, “kutubxonada kitob so‘rash”, “do‘stidan kechirim so‘rash”, “guruhda loyiha himoya qilish” kabi topshiriqlar bolaning real hayotga yaqin nutqiy tajribasini boyitadi.

Muhokama. Kommunikativ kompetensiyani shakllantirishda nazariy asoslar mustahkam bo‘lmasa, sun‘iy intellektdan foydalanish yuzaki bo‘lib qoladi. Eng katta xato — AI vositasini mustaqil

“ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL

pedagogik yechim deb qabul qilishdir. Aslida, AI faqat yaxshi metodik tizim ichida foydali bo‘ladi. Agar o‘qituvchi dars maqsadini aniq belgilamasa, kommunikativ kompetensiyaning tarkibiy qismlarini ajratmasa va natijani baholash mezonlarini ishlab chiqmasa, AI hech qanday jiddiy o‘zgarish yaratmaydi.

Boshlang‘ich sinfda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish uchun darsda quyidagi mantiq saqlanishi kerak: avval nutqiy vaziyat yaratiladi, keyin o‘quvchi fikrlashga undaladi, so‘ng u o‘z fikrini og‘zaki yoki yozma bayon qiladi, undan keyin fikr muhokama qilinadi va oxirida xulosa chiqariladi. AI shu zanjirning istalgan bosqichida yordamchi bo‘lishi mumkin, lekin zanjirning o‘rnini bosmasligi kerak. Masalan, AI rasm asosida savollar tuzib berishi mumkin, ammo o‘quvchining javobini tinglash, uni rag‘batlantirish, nutqiy xatoni nozik tuzatish va bolada muloqotga ishonch hosil qilish o‘qituvchining vazifasidir.

Xulosa. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kommunikativ kompetensiyani shakllantirish nazariy jihatdan til, tafakkur, ijtimoiy tajriba, nutq madaniyati va shaxsiy faollikning uzviy birligiga asoslanadi. Bu kompetensiya o‘quvchining oddiy gapirish qobiliyati emas, balki muloqot vaziyatida ongli, maqsadli, madaniyatli va mazmunli ishtirok eta olish salohiyatidir. Uni shakllantirish uchun dars jarayoni faol, dialogik, vaziyatli, ijodiy va hamkorlikka asoslangan bo‘lishi zarur.

Sun‘iy intellekt ushbu jarayonda kuchli yordamchi bo‘lishi mumkin, lekin u pedagogik tizimni almashtira olmaydi. AI individual topshiriqlar yaratish, nutqiy mashqlarni boyitish, interaktiv vaziyatlar tashkil etish, matnlar bilan ishlash va baholash jarayonini qo‘llab-quvvatlash imkonini beradi. Biroq uning samarasi o‘qituvchining metodik mahorati, yoshga mos tanlovi va pedagogik nazorati bilan belgilanadi. Eng to‘g‘ri yondashuv — sun‘iy intellektni bolani tayyor javobga o‘rgatuvchi vosita emas, balki uni savol berishga, fikrlashga, izohlashga, bahslashishga va o‘z nutqini takomillashtirishga undovchi didaktik resurs sifatida qo‘llashdir.

“ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Leontyev A.A. Yazyk, rech, rechevaya deyatelnost. Moskva: Prosveshcheniye, 2003.
2. Passov E.I. Kommunikativniy metod obucheniya inoyazichnomu govoreniyu. Moskva: Prosveshcheniye, 1991.
3. G‘ulomov A., Qodirov M. Ona tili o‘qitish metodikasi. Toshkent: O‘qituvchi, 2012.
4. Yo‘ldoshev J.G‘., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari. Toshkent: Fan, 2004.
5. Abdullayeva Q. Boshlang‘ich ta’limda nutq o‘stirish metodikasi. Toshkent: O‘qituvchi, 2018.